

Bir Tanışma Hikâyesi ve Canlı Mesnevî

*NİHAT ÖZTOPRAK**

İlk edebî zevki lise yıllarında (1974-1978) edebiyat öğretmenim Ümran Tiryaki Hanımdan tatmaya başlamıştım. Anlattığı romanları adeta tekrar yaşıyor ve bizlere de yaşıtıyordu. Onu dinlerken işini bu kadar seven ve sevdiren yeryüzünde başka biri yoktur diye düşünürdüm. Sık sık bize kitap tavsiyesinde bulunurdu, onları alır bir solukta okurdum. O yıllarda başlayan roman, hikâye, öykü, anı, şiir zevki üniversite de devam etti (1978-1982). Yunus, Fuzûlî ve Âkif hafızı olan Ömer Çam hocamızın ders boyu süren şiir ziyafetlerinden mest olurdu. Her konuyu şiirlerle örneklendiren Selçuk Eraydın hoca ile şiir ziyafetleri devam ederdi. Bugün bildiğim birçok şiiri onlardan duymuşumdur. Şiir zevkinin oluşmasında yegâne etkenin ezberlemek ve okumak olduğunu onlardan öğrendim.

Üniversite son senesinde (1982) hocam merhum Selçuk Eraydın'la gelecek üzerine konuşuyorduk. Kendisine mezuniyetten sonra eski Türk edebiyatı üzerine yüksek lisans yapmayı arzu ettiğimi söylediğimde bu alanda en iyisi Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu demiş, hemen ardından da "Ancak onunla çalışmak çok zor!" diye ilave etmişti. Niçin? dediğimde "çok titiz, disiplinli, detaycı, fakat iyi yetiştirir" demişti. Bu söylenenler

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (noztoprak@marmara.edu.tr).

genç yaşıma rağmen olumsuz bir etki yerine içimde olumlu, hoş bir his bırakmıştı. İçimden “güzel olan zordur” diye geçirmiştım.

Selçuk Eraydın, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tasavvuf tarihçisiydi. Yunus, Fuzûlî, Nesîmî, Mehmet Âkif, Yahya Kemal ve Necip Fazıl’dan çok sayıda şiiri ezbere bilirdi. Konuşulan her konuda örnek şiirler okurdu. Edebî zevki çok yüksekti. Onun beğendiği kimse gerçekten iyi olmalı diye düşündüm ve hocamdan beni onunla tanıştırmasını istedim.

Âmil Çelebioğlu adını ilk duyduğum andan itibaren hep onunla tanışmayı hayal ettim. Bir şekilde onunla tanışmalı, onun öğrencisi olmayı başarmalıyım. Henüz internetin olmadığı o dönemlerde kütüphaneye giderek hocanın kitaplarını araştırmaya başladım. İlk anda Tercüman yayınlarından çıkan *Muhammediye*, *Ramazannâme* ve Sönmez yayınlarından çıkan *Mesnevî-i Şerîf Manzum Nahîfî Tercümesi* kitaplarıyla karşılaştım. Bunlardan *Muhammediye* küçüklüğümde adını çok duyduğum ve büyüklerimden dinlediğim bildik bir eser, *Mesnevî-i Şerîf* ise Türk irfanının sözcüsü *Mevlânâ*’nın eseri idi. Üstelik bu dev eseri asistanlığında tercüme etmişti. Yani hoca, genç yaşında Türk milletinin en değerli eserlerini ilim âlemine yeniden kazandırmıştı. Hayranlığım bir kat daha arttı.

Bu günlerde Kültür Bakanlığı Müsteşarı olan değerli dostum Ahmet Haluk Dursun’un da içinde bulunduğu bir gurup arkadaşla bir arada bulunduğum bir sırada Âmil Çelebioğlu ile tanışmanın bir yolunu onlara sormuştım. Meğer onlar daha önceden tanışmışlar, zaman zaman görüşüyorlarmış. Bu benim için büyük bir şanstı. Hemen tanışma planları yaptık. Kısa bir süre sonra Hocanın Fındıkzade’deki MÜ Fen-Edebiyat Fakültesindeki odasında ziyaretindeydik.

O dönem bir apartmanda eğitim veren Fen-Edebiyat Fakültesinde hocanın odası oldukça küçük ve mütevazı idi. Birinde Metin Akar’ın oturduğu iki masa, üç de kitaplık vardı. İçeri girdiğimizde hoca ayağa kalkarak güler yüzle,

“Hoş geldiniz, bu şerefi neye borçluyuz” diyerek karşıladı.

Karşımızda mavi gözleri ve beyaz saçlarıyla dikkat çeken orta boylu, mütevazı giyimli, mütebessim yüzlü çelebi bir insan vardı. Mevlana

soyundan geldiği hem fiziken, hem halen belliydi. İnsana güven veren, içini rahatlatan hareketleriyle bizi oturtmadan oturmadı. Söz bana gelmeden önce neler konuşulduğunu hiç hatırlamıyorum. O anlarla ilgili tek hatırladığım arkadaşlarla konuşmasına rağmen zaman zaman gözünün bana kayması, göz ucuyla beni süzmesi idi. Nihayet arkadaşlar,

“Hocam, Nihat arkadaşımız sizin talebeniz olmak niyetinde, onu size teslim etmeye geldik”

diyerek sohbeti asıl konuya getirdiler. Hoca

“Herkes kaçarken niye bizimle çalışmak ister, siz mi yanıldınız?”

deyince arkadaşlar gülererek “hayır hocam bizim suçumuz yok, suçlu Selçuk Eraydın Hoca” diyerek suçu haklı olarak hocaya attılar. Böylece sohbet benim üzerimden devam etmeye başladı. Hoca ilk başta edebiyatla ilgili konuşmak yerine memleketim ve ailemle ilgili sorular sormuştu. Nereli olduğumu, babamın, annemin ve dedelerimin isimlerini, ne işler yaptıklarını, evde yazma eser olup olmadığını, lakabımızın olup olmadığını sormuştu. O anda şaşırdığım bu soruların beni tanımaya yönelik olduğunu anlamakta zorluk çekmiş, gereksiz görmüştüm. Sonra öğrendim ki kıyafet ilmine sahip olan hoca fiziki yapımdan gördüklerini ve sezdiklerini beni konuşturarak doğrulamaya çalışmış. Zira daha sonraki yıllar benzer sorgulamalarına çok şahit oldum. Sonra sözü edebiyata getirdi,

“-Söyle bakalım ay sevgili olursa yıldızlar ne olur?” dedi.

Onların âşık olduğunu söyledim.

“-Niçin?” dedi.

“-Sevgili tektir, ay da öyle. Sevgilinin birçok aşığı vardır, yıldızlar da çoktur” dedim.

“-Başka!” dedi.

“Sevgili nazlıdır, yüzünü her zaman göstermez” derken hoşuna gitti tebessüm ederek başını salladı. Ara vermeden başka bir soruya geçti.

“-Deniz vahdet olursa kesret ne olur? dedi.

“-Kesret dalgalardır” cevabını verdim.

“-İkisi de aynı şey değil mi?” diye sorusunu devam ettirdi.

“-Vahdetle kesretin iç içe bir arada” olduğunu söyledim.

Bu konuşmalardan sonra içime bir rahatlık geldi. Hocanın diline yabancı olmadığımı anladım. Sohbet Türk edebiyatı üzerinde devam ediyordu. Hoca Türk edebiyatının bir yönüyle İslamî oluşundan, onu anlamak için dinî bilgiye sahip olma gereğinden söz etti. Sohbetin sonuna doğru hocanın arkadaşlara hitaben herkesin kendi alanında güçlü olması gerektiğini söylediğini hatırlıyorum.

Hayatımda derin bir iz bırakan bu güzel sohbet hiç bitmesin istedim. Bir ara müsaade istendiğini duydum. Hocanın “müsaade Allah’tan” ifadesiyle ayağa kalktık, ayrılırken yine aynı tevazu içinde bizi bulduğumuz katın merdivenlerine kadar getirdi ve “Arayı açmayın, unutturmayın” ikazıyla uğurladı. Dış kapıdan çıkıp yürümeye başlamıştık. Konuştuklarımızı hafızamdan bir bir geçirirken Haluk Dursun’un “Sınavı geçtin” ifadesi ile kendime geldim. Ne demek istedin şeklinde manalı bakışlarımı okumuş olacak ki Haluk Dursun devam etti. “Hocanın âdetidir, bazen alenen, bazen fark ettirmeden sohbet arasında hoca yeni gelenleri yoklar. Seni de yokladı, iyiydin, hoca beğendi” dedi. Diğer arkadaşımız söze girerek kapıdan uğurlarken hocanın benim için “sınavları takip etsin ve müracaat etsin, ancak hazırlıksız gelmesin” dediğini söyledi. Bu söz kabul edildiğimi gösteriyordu. Ancak Haluk Dursun, hocayla tanışmanın yetmeyeceğini Ali İhsan Yurt hocayla da tanışmam ve onun sohbetlerine gitmem gerektiğini söyleyerek, Cumartesi günü Enderun Kitapevinde buluşarak Ali İhsan Yurt hocayla tanıştırmayı önerdi.

Âmil Beyle bu tanışma ve kabulden sonra ziyaretlerim devam etti, her seferinde ondan bir şeyler öğreniyor kitap ve makale tavsiyeleri alıyordum. İsmi aldığım her kitap ve makaleyi derhal temin ediyor, okuyor, bir sonraki ziyarete öyle gidiyordum. Ziyaret öncesi, hocanın tavsiyelerini yerine getirmek için sabahladığım geceler çok olmuştur.

1984’ten vefatına kadar yüksek lisans ve doktora yıllarında hocayla hep beraber olduk. Onun okulda olduğu günlerde mutlaka yanına gider, bir süre sohbetini dinler, sonra çalışmalarını yapabilmesi için yalnız bırakmak amacıyla asistanlar odasında olduğumu söyleyerek ayrılırdım. Bu sohbetlerde edebiyatı, tarihi, kültürü tanımanın yanında hayatı da tanıyordum.

Yukarıdaki satırlarda temas ettiğim Mesnevî Tercümesi hocanın asistanlık yıllarında hazırladığı bir eserdir. Hoca bu eseri hazırlarken hiç şüphesiz diğer mesnevî şerhlerini ve tercümelerini de görmüş incelemiştir. Bütün bunları asistanlık döneminde yapmıştır. Bir gün kendisine hayretimi saklayamayarak nasıl hazırladığını sordum. Hoca hayretimi anlamış olacak ki şöyle cevap verdi. “Önce niyet, sonra gayret, gerisi gelir” dedi ve devam etti “Her sabah namazdan sonra abdestimle başına oturdum, evden ayrılıncaya kadar çalıştım, her beyit üzerinde tatmin oluncaya kadar durdum, ne acele ettim ne gevşek durdum, besmeleyle oturdum, dua ile kalktım, sonunda eser tamamlandı” bu ifadelerden sonra hocanın başta kurduğu “Önce niyet, sonra gayret, gerisi gelir” cümlesine hocanın belki de tevazudan söylemediği “ihlas” kelimesin de ilave etmek gerektiğini düşünürüm.

“Önce niyet, sonra ihlâsla gayret, gerisi gelir”

Kadın şairlerimizden birisi üzerine hazırladığı çalışmayı kitaplaştıran bir akademisyen, kitabını hocaya getirmişti. Selam ve hoş beşten sonra “Kable’s-selâm ba’de’l-keîâm” anlayışınca hoca sözü kitaba getirdi ve “Niçin bu şairi çalıştın?” diye sordu. Aldığı cevaptan memnun olmadığı bizce malumdu fakat onun üslubunu bilmeyen ziyaretçimize malum değildi. Sorularına “ilk kadın şair üzerinde bir çalışma var mı? O şair çalışmaya değmez mi? diye devam etti. Aldığı cevaplarla yine tatmin olmadı “En başarılı kadın şair sence hangisidir? diye sordu. Ziyaretçi benim çalıştığım şairdir diyemedi. Nihayet hoca soru sormayı bıraktı. Bir müddet sonra ziyaretçi müsaade isteyerek ayrıldı. Ardından hoca bana dönerek “yaptığı çalışma kitabın ortasından okumaya başlamak gibi olmuş. Akademisyen konuyu seçmesini bilmeli, şimdilerde bu anlayış kayboldu, ben seçtim ve yaptım diyorlar, sonra bastırıp önüne koyuyorlar. Alanı tanımaya ve problemini gidermeye yönelik çalışmıyorlar, çalışma yapmış olmak için çalışıyorlar, akademik bakış kaybolmuş” diye dert yanmıştı. İlave olarak “yanlışını göstermek için o kadar sordum, yine de bir şey anlamadı, çünkü böyle bir derdi yok” demişti. Bu anıdan hareketle yüksek lisans ve doktora derslerinde ve konu seçmek isteyen herkese hocanın bu anlayışını dilim döndüğünce anlatarak, konu seçmeyi doğru yapmalarını, metodu bilmelerini öğretmeye çalışıyorum. Benim “Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler” adlı

doktora tezimin belirlenmesinde de bu anlayış işletilmiş, Abdulkadir Karahan tarafından “Kırk Hadisler”in yapılması sebebiyle sıra benim konuma geldiği için tercih edilmişti. Kırk hadisler yapılmadan yüz hadislerin yapılması yanlış olurdu.

Yazıp yazmamakta tereddüt ettiğim bir diğer anımı ise belki alanımızın problemini daha iyi anlamamıza katkıda bulunur diye şahıs ve kitap ismi vermeden kaydetmeye karar verdim. Umarım burada sözü edilen şahsın kim olduğunu merak etmek yerine olaydan ders çıkarılır. İstanbul dışından bir akademisyen, üzerinde çalıştığı divanda kendince problemlili olan yerleri hocaya sormak için gelmişti. Randevulu bir çalışma olduğu için gelecek şahıstan haberdardım. Her zaman olduğu gibi istifade ederim düşüncesiyle hocanın yanına gittim. Konu edilen divan daha önce birkaç kez başkaları tarafından yayımlanmıştı. Bu yüzden misafir meslektaş sık sık daha öncekilerin yanlışları üzerinde duruyor, onları tenkit ediyor, ara sıra “bu kadar hata olmaz” şeklinde tenkidin dozunu artırıyor. Hoca onun yanlış dediği birkaç hususta daha önceki bir çalışmanın doğru olduğunu, yanılanın kendisi olduğunu beyitlerin vezin, anlam ve kuruluşundan hareketle anlatmaya çalışıyordu. Ancak aday bir türlü anlamak istemiyor, kendi görüşünde ısrar ediyor, bazen söyleyecek söz bulamayınca “evet böyle de olur” diyordu. Hoca zaman zaman “Hatayı ne şairde, ne müstensihde, ne de daha önce okumuş hocada aramak lazım, hatayı önce insanın kendinde araması lazım, ben nerede yanlış yapıyorum ki anlam çıkmıyor, vezin tutmuyor, kafiye uymuyor demesi gerekir” tarzında öğütler veriyorsa da aday anlamazlıkta ısrar ediyordu. Nihayet hoca yorulduğunu bahane ederek çalışmayı sonlandırdı. Aday teşekkür ederek ayrıldı. Ardından hoca, kendine bu derece güvenmenin bilim adamına yakışmadığını, eserini yayımlayınca hatalarını bir yazıyla tenkit etmek gerektiğini, aksi halde böylelerinin yanlış bilgiler vermenin ötesinde başkalarının doğrularını da bozacaklarını iç çekerek söyledi. Hoca, cehaletinin farkında olmayan cahil/cesur araştırmacıların yayımlanmış eserlerindeki yanlışlarının ortaya çıkarılmasını müteaddit defalar söylemiş ise de tenkit kılıcını kınından çıkarmaya fırsat bulamamıştır.

Hoca, ülke meselelerine de hassastı. Günlük gelişmeleri takip eder, olumlu olumsuz hususlara kısaca temas eder, sözü derinleştirmezdi. Bir

gün dönemin başbakanının aldığı bir karar üzerine konuşuyorduk şöyle sordu “Sence lider kimdir, lider her şeyi bilmeli mi?” dedi. Ben cevaben neler söyledim hatırlamıyorum. Ancak hocaya “Hocam soran elbette bu konuda daha bilgilidir, siz ne düşünüyorsunuz?” dediğimde, günümüzde her şeyi bilen bir idareci olamaz, bu mümkün değil, ancak bilenlerden öğrenmesini bilen, bunları tahlil edip doğrusunu seçen ve sonra uygulamaya geçen idareci liderdir” açıklamasını yaptı. Ayrıca çağımızda eski anlayışta olduğu gibi her şeyi bilen liderlerin olmayacağını anlattı.

Bu değerli bilim adamını mensubu olduğumuz Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerine tanıtmak amacıyla vefatından itibaren 3-4 yılda bir program yaptık. Hocalarımız Prof. Dr. Orhan Bilgin, Prof. Dr. Kemal Yavuz, meslektaşlarımız Prof. Dr. Emine Yeniterzi ve Prof. Dr. Sebahat Deniz ile birlikte hocanın hayatını anlattık, eserlerini tanıttık, ilim adamlığını ve şahsiyetini anlatmaya çalıştık. Bunlardan birinde program sonunda odama bölümümüzün son sınıf öğrencilerinden bir grup geldi, önce program için teşekkür ettiler, sonra içlerinden biri “Hocam, bugün benim bütün dünyam değişti. Meğer biz vaktimizi boşa harcıyormuşuz, meğer azm edince, çalışınca her şey değişiyormuş, ben yıllarımı boşa geçirdiğimi Âmil hocayı tanıyınca anladım keşke bu programı biz birinci sınıftayken yapsaydınız...” vb. itiraflarda bulundu. Eminim düşüncelerini dile getiren bu öğrenci ve gruptakiler gibi programa katılan diğer öğrenciler de Âmil beyin hayatından etkilenmişlerdir.

Bilindiği gibi Hocanın vefatından sonra Prof. Dr. Cemal Kurnaz’ın delaletiyle meslektaşım Sebahat Deniz’le birlikte tashih ve düzenlemelelerini yaparak hocanın bütün çalışmalarını Milli Eğitim Bakanlığı aracılığı ile yayımladık. *Mesnevî-i Şerîf* tercümesi de bu yayımlar arasında yer aldı. Daha sonra Timaş Yayınları arasından da tek cilt halinde tarafımdan baskıya hazırlanan satışı yüzbinleri aşan bir neşir yapıldı. Yayınlar vesilesiyle *Mesnevî’yi* defalarca okudum. Bu okumalar esnasında dikkatimi çeken bir husus oldu; ondaki bilgiler hocada olgu haline gelmişti. Anladım ki onun hayatının bütün yansımaları Mevlânâ’dan gelmişti. Denir ki, evliyaullah kendi halini, kendini sevenlere giydirir. Mevlânâ da kendi halini *Mesnevî* yoluyla torunlarından hocamız Çelebioğlu’na giydirmişti. O canlı bir *Mesnevî*’ydi. Onda Mevlânâ’nın hali ve kokusu

vardı. Bu sebeple ne zaman *Mesnevî*'yi açıp okusam Mevlânâ'yla ve hocamla konuştuğumu hissediyorum.

Çelebioğlu kul hakkına çok titizlenen bir insandı. Dekanlık yaptığı tarihlerde, resmi işler için kullanması gereken kâğıt, kalem, klasör vs. malzemeyi asla şahsi işleri için kullanmazdı. Özel işlerini kimseye yaptırmaz, faturasını, senedini kendi öder, bir şekilde bir katkıda bulunduğumuzda karşılığında bize bir şeyler öğretmek isterdi.

Hacca gitmeden önce geçmişte bir şekilde ilişkide bulunduğu herkesi listelemiş, onlarla tek tek görüşüp helallik almıştı. Dekanlık yaptığı sırada Fakültenin hizmetli kadrosunda bulunup da emekli olanları bile evlerine giderek veya telefon ederek aramış ve helallik istemişti. Zira o, şiir defterinde yer alan,

Azığın var mı yarın ahrete buradan ona bak
Ne olur sonra cevabın ne getirdin dese Hak

mısralarında belirttiği gibi "Ne getirdin!" diye sorulacağını biliyordu. Bu yüzden başına divanelik estiği bir zamanda geriye bakmadan, yerine kimlerin geçeceğini bilmeden toz olup rüzgâr ile yârine gitti:

Yine dîvânelik esti serime
Bakmaz oldum ilerime gerime
Bilir miyim kimler geçer yerime
Toz olur da rüzgâr ile giderim

Taktire boynumuz kıldan ince, Allah böyle buyurmuş, diyecek bir şey yok. Ancak daha ondan öğrenecek ilmî ve insanî çok şeyler olduğunu düşünerek hayıflanmadan edemiyorum.

Aziz hocam ruhun şad olsun.

Tanrıdan gayriya bağlanmayasın Hayrânî
Nidelim neyleyelim nefsimize olduk esîr